

PROF. MUHAMMED B. TAVÎT ET-TANCÎ

İslâm Düşüncesi Üzerine
MAKALELER

Editör
PROF. DR. SÖNMEZ KUTLU

Prof. Muhammed b. Tavî et-Tancî

İslam Düşüncesi Üzerine MAKALELER

Editör: Prof. Dr. Sönmez Kutlu

Yayın No: 524

ISBN: 978-975-389-701-3

11.06.Y.0005.524

Yayıncı Sertifika No: 15402

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

1. Baskı, Ağustos 2011, Ankara, 1.000 Adet

İç Tasarım ve Mizanpaj: Ahmet İshak DEMİR

İLK SAY Kurulu'nun 07.06.2011 tarih ve 23/2
sayılı kararıyla yararlı görülmüş
ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
14.06.2011 tarih ve 1391/14 sayılı kararıyla basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks:354 91 32

e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr.

KUR'ÂN-I KERÎM'İN İ'CAZİ¹

Kadı İyaz'dan Tercüme

Terc.: Bekir Topaloğlu

Hiç şüphe yoktur ki Kur'an-ı Kerim, birçok vaz' vecihlerini muhtevîdir. Bu vecihleri dört grupta toplamak sûretiyle şöylece sıralayabiliriz:

A) BİRİNCİ VECİH:

Kur'an-ı Kerim'in birinci i'caz yönü, telifinin fevkalade güzelliğinde kelimelerinin biri birine uygunluğunda, fesahatında; anlatmak istediğini gayet veciz bir şekilde ifade edişinde; ve aynı zamanda da, Araplar'ın çok fevkindeki harikulade belağatında tezahür eder.

Mamafih Araplar, bu fesahat ve belağat işinin erbabı ve söz sanatını gayet ustaca kullanan kimselerdirler. Belağat babında ve hikmetli sözler söylemek sanatında hiçbir milletin ulaşamadığı bir mevkiye, hiçbir insana nasip olmayan lisan keskinliğine ve akıl almaz bir hitabet kabiliyetine sahiptirler. Cenab-ı Hak bunu onlara tabiat ve hilkatlerinde vermiş, şayan-ı hayret derecede güzel ve açık, berrak söz söyleyebilecek bir kabiliyet ve kuvvet ihsan etmişti. Bu kabiliyet sayesinde ki Araplar, her vasıtayı vesile ittihaz edip açıkça diledikleri makamlarda belîğ hutbeler irad edebilmişlerdir.

Başkalarını kötülemek ve yermek için recez söyleyip dilediklerini övmüş, dilediklerini de kötülemişler, bunu vasıta bilerek o kimseleri

¹ Ebû'l-Fazl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubi Kadi İyaz (544/1149), *eş-Şifa bi-ta'rifi hukukî'l-mustafa*, thk. Ali Muhammed Bicavî, Kahire, Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabîyye, 1977, I, 358-389. *Kur'an-ı Kerim'in İ'cazı*, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun özel arşivinden (Bekir Topaloğlu Ktp., nr.:d. 1413) alınmıştır. Bekir Topaloğlu'nun verdiği bilgiye göre, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 4. Sınıf'ta okunan bu metin Türkçe'ye kendisi tarafından çevrilmiştir. Buraya böyle bir metnin konulması, derslerde okutulduğu içindir. Bu metnin, Kadı İyaz'ın hangi eserinden alındığını tespit eden Dr. Faig Ahmedzade'ye teşekkür ederim. Bu metin, Muharrem Akoğlu tarafından dizilmiştir.

alçaltma ve yükseltme maksatlarına ulaşmışlardır. Yine bu kabiliyetleri sebebiyle sihirli sözler söyleyebiliyorlar, bir kimseyi methederken ona adeta inciden daha güzel vasıflar izafe ediyorlar ve kinleri giderip gönülleri heyecan ve coşkunluğa sevk ediyorlardı. Korkaklara cesaret veriyor hüznü ve kederli olanları neşelendirip coşturuyor, eksik şeyleri tamamlıyor, isterlerse şöhret sahiplerini unutulmaya mahkûm edebiliyorlardı. Bu Araplardan bir kısmı pürüzsüz konuşabilen, belîğ ve fasih kelimeler sahibi; nadir tabiatlı ve münazaa erbabı olan bedevilerdi. Diğer bir kısmı da üstün bir belâğata malik halis lafız ve öz kelimelerle meramını ifade eden, yumuşak huylu; az zahmet ile sözü istediği gibi sevk ve idareye muktedir; çok parlak ve ince manaları havi sözler söyleyebilen şehirli Araplardı.

Her iki hücumda belagat ve fesahattaki bu üstünlüklerine dair son derece açık, kati ve müessir deliller mevcuttur.

Araplar sözü kendi iradelerine tabi belâğatın da kendi kayıtları altındaki öz malları olduğundan asla şüphe etmiyorlardı. Zaten belâğata dair fenleri ortaya koyup bunların kaynaklarını elde etmişlerdi. En ince teferruatına girmek suretiyle belâğatın vasıtalarını temin etmek maksadı ile adeta muazzam bina kurdular. Hatırı sayılması lazım gelen kadri kıymeti yüksek meselelerde olduğu gibi, önemsiz ve basit hususlarda bile yüksek sözler söylemek icap ettiğine kail oldular. Az veya çok sözlerle aralarında mukavelede bulunup nazım ve nesir çeşitlerinde birbirlerine nazireler yaparak öğündüler.

Ne var ki kadri yüce bir peygamber, batılın kendisine hiçbir zaman ulaşamayacağı aziz bir kitap getirmek sureti ile onları inhisarı hayale uğrattı. Bu öyle bir hitaptı ki, kainatta yegane kudret sahibi ve övülmeye layık tek varlık olan Allah tarafından gönderilmişti. Bu kitabın ayetleri son derece muhkem, kelimeleri her şeyi en güzel ve en mükemmel bir şekilde açıklayıcı mahiyette idi. Belâğatı akıllara galebe çalıyor, fesahatı her sözünde kendisini belli ediyordu. Mu'ciz, özlü ifade sahibi olmak bakımından her sözün üstüne çıkıyor, ifadesindeki hakikat ve mecazlar açıkça belli oluyordu. Sözlerin başlangıç ve bitiş şekilleri güzellikte adeta birbirleri ile yarışıyor, beyana muhtaç yerlerinde, her şeyi en güzel bir şekilde ve topluca izah ediyorlardı. Kısa ibaresi ile nazımın güzelliği mutavassıt bir du-

rumda olup lafzının seçkin oluşu gaye ittihaz ettiği mana zenginliğine uyuyordu.

Hâlbuki Araplar da, belagat ve fesahat vadisinde alabildiğine yaygın olup hitabet erbabı arasında son derece şöhretli idiler. Aynı zamanda secili nesir ve şiir sahasında maharetlerini fazlası ile göstermişler hatta muhaverelerinde birbirlerine karşı izharı tefahürde bulundukları münazaa mahallerinde, duyulmuş luğatlar kullanmakta bir hayli vüs'at peyda etmişlerdi.

İşte Kur'anı Kerim de bunlara şu ayeti kerimeler ile meydan okuyordu:

"(Hz. Muhammed (sav) onları her zaman korkuttuğu, yirmi küsur sene müddetince bütün Arap ve eşraf ve ayanı arasında azarlayarak şiddetle muamele ettiği halde) onlar hala Allah'a- Kitab'ı kendinden uydurarak- iftira ediyor mu diyorlar? Ey Habibim! sen de ki, eğer sözünüzün eri kimseler iseniz, Allah'tan başka kimi dilerseniz yardıma çağırıp bunun gibi bir sure meydana getiriniz."² "Ey Yalancılar! Eğer kulumuza indirdiğimiz o kitap hakkında şüphe ediyorsanız onun gibi bir sure meydana getiriniz, ki bunu elbette yapamayacaksınız."³

Diğer bir ayet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır:⁴ "Ey Habibim! De ki, eğer insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek için birleşseler... yine de yapamayacaklardır." Aynı şekilde meydan okuyan bir ayet de şudur:⁵ "Ey Habibim! De ki, haydi bakalım onun gibi; uydurulmuş on sure getirsenize".

Görülüyor ki bu uydurma işi daha kolay; batıl olan ve istenildiği gibi uydurulan bir şeyi ortaya koymak nispeten daha yakın bir ihtimaldir. Nitekim lafızda sahih manaya tabi kılınmak icap ettiği zaman daha zorlaşır. Bunun içindir ki "İslâm zat, kendisine söylenil-

² 2. Bakara, 23 وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

³ 2. Bakara, 24 فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِمِثْلِ الْقُرْآنِ وَأَلْحِقُوا الْفَاسِقِينَ أَهْلَهُمْ بِمِثْلِ الْقُرْآنِ

⁴ 17. İsrâ', 88 قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ

⁵ 11. Hûd, 13 قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

diği şekilde yazıyor" ile "filan adam kendi dilediği gibi yazıyor" cümlelerinde birinci hatip ikincisinden daha efdal olup aralarında fark vardır.

Arapların aksülamellerine mukabil Hz. Muhammed (sav) kendilerini korkutup tevbih etmek, akıllarını yerinden oynatmak, cemiyetlerini tarumar etmek ve hem kendilerini hem ilahlarını zem'ini edip, mal, mülk ve topraklarını zapt etmekten geri kalmamıştır. Onlar da bütün bu işlerde Hz. Peygamber'e muarız olup şerri körükleyerek, Allah'a iftira ederek ve düşmanlık göstererek nefislerindeki gizlemişler, kendisine mümasil olmaktan rücu etmek mecburiyetinde kalmışlardı. Bazıları da Kur'an-ı Kerim için: "bu ancak bir insan sözüdür, bu yalnız ve yalnız müessir bir sihir ve devamlı bir efsundur. Muhammed'in Allah'a izafe ederek kendi nefisinden uyduruğu sözlerdir. Eskilerin masallarıdır..." demek suretiyle iftira ediyorlar.

"Kalplerimiz senin söylediğini anlamaya müsait değildir. Senin bizi davet ettiğin şeye karşı kalplerimiz kapalıdır, kulaklarımızda ağırlık vardır. Seninle bizim aramızda bir perde var..." diyerek Hz. Muhammed (sav)'i reddediyorlardı. "bu Kur'an'ı dinlemeyiniz ve iptal ediniz ki galip gelesiniz..." şeklinde bir birlerine tavsiyede bulunmakla alçaklığa rıza gösteriyorlardı.

Mamafih aczleri zahir olmakla beraber "eğer biz isteseydik bunun gibisini söyleyebilirdik" diye iddialar serdetmekten de geri kalmıyorlardı. Bu yüzdendir ki Cenab-ı Hak onlara "Elbette yapamayacaksınız..." buyurmuştu. Onlar da yapamadılar, kadir olamadılar. Fakat Müseylime gibi, zayıf akıllı Araplardan bazıları buna teşebbüs ederek kendi cemiyetleri içinde aptallıklarını meydana koydular. Cenab-ı Hak da zaten onların, sözlerinde alışageldikleri fesahat ve belâgat kabiliyetini gidermişti. Eğer durum böyle olmasaydı, Araplardan akıllı fikri yerinde olanlar, bilakis Kur'an'a muarız olmaktan vazgeçerlerdi. Hatta iz'an sahibi kimseler olarak Kur'an'ın icazını tasdik eden ve ona meftun olan kimseler arasına girerlerdi.

a) Nitekim Velid b. Muğire Hz. Peygamber (sav)'den:

“Şüphesiz ki Allah daima adaleti ve iyilik yapmayı emreder⁶” ayetini işittiği zaman, “Allaha yemin ederim ki bunun kendine mahsus bir halaveti ve güzelliği var... Şüphesiz ki bu sözlerin en aşağısı yağmur gibi bereketli; en yukarısı da, ağaç gibi semereleridir. Bunu bir insan asla söyleyemez...” demişti.

b) Ebu Ubeyd de şöyle bir hadise zikretmektedir: Bir Arabî, adamın birinin “emrolunduğun vazifeyi yerine getir...”⁷ mealindeki ayeti okuduğunu işitince derhal secdeye kapanmış: “fesahatından dolayı secde etmek mecburiyetinde kaldığını” söylemişti. Yine aynı adam “vakta ki ondan ümitlerini kestiler, fısıldaşarak bir kenara çekildiler.”⁸ Ayetini okuyan birini duyunca, “şehadet ederim ki, böyle bir söz söylemeye hiçbir mahlûkun gücü yetmez...” demişti.

c) Hz. Ömer (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre, kendisi mescidi nebevi de uyurken başı ucunda bir adam ayakta şehadet getirmeye başlamıştı bunun üzerine uyanan Hz. Ömer adama kim olduğunu sormuş o da Rum Patrikhanesinden olup Arapçaya ve diğer bazı lisanlara aşina olduğunu bildirmişti. Aynı zamanda memleketindeki Müslüman esirlerden birinin Kur’an’dan bir ayet okurken işittiğini bunun üzerinde düşünürken bu ayet-i kerimede, dünya ve ahiret ahvali hakkında Allah’ın Hz. İsa’ya indirdiği sözlerin mündemiç olduğunu hayretle müşahade ettiğini de ilave etmişti. Ayet şu idi: “Kim Allah’a ve Resulü’ne itaat eder ve Allah’tan korkarsa...”⁹

Esmâî de bir cariye’nin fasih kelamla konuştuğunu duyduğu zaman onu “Allah hayrını versin ne kadar fasih konuşuyorsun” diyerek takdir ettiğini, cariye’nin de kendisine “Cenab-ı Hakkın (Musa’nın annesine onu sûtanne olarak emzirmesini ilham ettik...)”¹⁰ ayetinin yanında benim sözüm ne kadar fasih addolunur” diye ce-

⁶ 16. Nahl, 90 إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ

⁷ 15. Hicr, 95 إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ

⁸ 12. Yusuf, 80 فَلَمَّا اسْتَأْذَنُوا مِنْهُ خَلَسُوا نَجَّى

⁹ 24. Nur 52 وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُخْلِشِ اللَّهُ لَهٗ نَفْسَهُ

¹⁰ 28. Kasas, 7 وَأَوْخَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ

vap verdiğini söylüyor ve bu tek ayet-i kerime'de iki emir ve iki nehiy arasında iki haber ve iki müjdenin toplandığını da bildiriyor.

İşte hüküm bu vakalar Kur'an-ı Kerim'in nev'i şahsına münhasır bir icaza sahip olduğunu göstermektedir

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, Kuran-ı Kerim'in Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından insanlara getirilmesi; onlara bununla meydan okunması, Araplar'ın onun gibisini meydana getirmekten aciz olmaları, ve nihayet fesahat itibari ile harikulade bir mevkiye sahip bulunması, fesahat ve belagat âlimlerine katiyet ile malumdur. Bu ilime aşına olmayanlar ise Kur'an'ın bu icazını ancak nice fasih ve belîğ kimselerin ona muarız olmaktan aciz olmalarını ve onun icazını ikrar edenlerin itiraflarını bilmekle anlayabilirler.

Şimdi biz Cenab-ı Hak'ın "Ey salim akıl sahipleri kısısta sizin için bir hayat vardır"¹¹, "Denildi ki ey arz sularını tut ve ey gök sende sularını tut"¹², "Onları can kaygısına düştükleri zaman bir gör-sen. Kaçacakları yer olmadığı için yakın bir yerde yakalandılar"¹³, "Biz onlardan her birine işlediği günahı sebebi ile yakaladık. Bunlardan üzerlerine kasırga gönderdiklerimizde vardır"¹⁴ mealindeki ve daha buna benzeyen diğer birçok ayetlerin, hatta Kur'an-ı Kerim'in kısmı küllisi üzerinde durup düşündüğümüz zaman şu hususu müşahade ederiz: Kur'an'ın lafızlarının vecizliği, mana zenginliği, ibarelerinin başlayış tarzı, harflerinin hüsn-ü telifi ve kelimelerinin mülazemeti ayân beyan tahakkuk etmiştir.

Nitekim her bir lafzının altında birçok cümleler, nice mühim taf-siller ve ilim hazineleri bulunduğunu, kendisinden alınan ilhamlarla nice divanların doldurulup bol bol sözlerin söylendiğini duyuyoruz.

Kuran-ı Kerim'in uzun hikâyeleri ve eski zamanlara ait vakaları serdedişinde -ki böyle vakaları hikâye ederken Arap fasihleri ekseriye sözün akıcılığını kaydederlerdi -izan sahibi kimse için, sözü bir-

¹¹ 2. Bakara, 179 وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

¹² 11. Hud 44 وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَتَا سَمَاءُ أَقْلَعِي

¹³ 34. Sebe 51 وَلَوْ تَرَى إِذْ فَرَغُوا فَلَا قُوَّةَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ

¹⁴ 29. Ankebut 40 فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا

birine bağlayış tarzı, anlatılışındaki mülayemet ve uzayıp giden Hz. Yusuf hikayesinde olduğu gibi anlatma tarzlarındaki uygunluk açıkça görülmektedir.

Nihayet şunu ilave edelim ki, anlatılan bu hikayeler müteaddit defalar tekrarlanırken, bu tekrarın çokluğuna müvazi olarak ibareler değişmekte, hatta öyle ki nerede ise bu hikayelerin her biri, o anlatış esasında, dinleyen zatın hatırlından silinip gitmektedir. Anlatış tarzındaki bu hususiyetten dolayı dinleyenlere bu tekrarlardan bir bıkkınlık bir usanç gelmez.

B- İKİNCİ VECİH

Kur'an-ı Kerim'in icaz vecihlerinden ikincisi de şayanı hayret nazmı olup aynı zamanda nazil olduğu dilin nesir ve nazım metotlarını veya Arapların alışagelmış oldukları üsluba taban tabana zıt akışıdır. O üslup ki Kur'an-ı Kerim'in ayetlerindeki maktalar ve kelimelerindeki fasıllar da ona tabidir.

Kur'an'ın ne kendinden önceki, ne kendinden sonra gelen kitaplarda hiçbir benzerliği olmamış ve olmayacaktır da... Hiç bir kimse ona benzer bir şey meydana getirmeye muktedir olmadığı gibi, bilakis Arapların akıllı bu bakımdan müthiş bir hayrete düşmüş, fikirleri altüst olmuştur. İster nesir veya nazım isterse recez, seci veya şiir olsun, onlar kendi söz sanatları muvacehesinde onun seviyesine ulaşamamışlardır.

a) Nitekim Velid b. el-Muğire, Hz. Muhammed (sav)'in iddiasını işitmiş, o da kendisine Kur'an'ı okuyunca, belâgat ve fesahatı karşısında müteessir olmuştu. Bunun üzerine Ebû Cehil, kızgın bir halde Velid'in yanına gitmiş, Velid de ona "Allah'a andolsun ki, aranızda şiir sanatını benden daha iyi bileniniz yoktur. Tekrar yemin ederim ki onun söylemekte olduğu şeyler, bizim bildiğimiz neviden hiç birine benzemiyor..." diye cevap vermişti.

b) Yine Velid b. Muğire'den hikaye edilen diğer bir olay da şudur: Velid panayır mevsiminde Kureyş kabilelerini toplamış ve "Arapların hakem heyetleri şüphesiz buraya gelecektir. O zaman orada ictima edip görüşlerinizi bildirirsiniz. Yalnız bir kısmınız diğer bir kısmınızı tekzip etmesin" tavsiyesinde bulunmuştu. Bunun üzerine onlar da:

-Muhammed için, o bir hâkimdir diyelim" dediler. Velid:

-Vallahi o bir hâkim değildir, çünkü ne bir takım fısıltıları ve ne de secili sözleri yoktur.

-Delidir, diyelim...

-Bilakis, deli de değildir. Zira delilik halleri ve vesvesesi de yoktur.

-O halde şairdir deriz.

-Hayır, şair de olmaz. Çünkü biz şiiri, recezi, hezeci vs. her şeyleri biliriz. Bu bakımdan şair değildir.

-Şu halde sihirbazdır, dememiz gerekiyor.

-Hayır, hayır bunların hiçbirisi olamaz. Şayet sihirbaz olsaydı, bir takım nefesleri, düğümleri olurdu.

Bu söz üzerine toplananlar bağırdılar:

-O halde ne dememiz lazımdır?

-Bu hususta hiçbir şey söyleyemezsiniz. Ancak benim bildiğim bir şey varsa o da bu sözlerin batıl olduğudur. Mamafih akla en yakın söz, onun sihirbaz olabilmesidir... Çünkü söylediği şeyler, baba ile oğlun, kişi ile kardeşinin, karısı ile kocasının, reisiyle kabilesinin arasını açan sihirli sözlerdir.

Bu konuşmadan sonra dağıldılar, panayıır mevsiminde yol kenarlarına oturarak gelip geçen ahaliyi uyarmaya çalıştılar.

Bunun üzerine cenabı hak, Velid b. Muğire hakkında: "onu bana bırak, ben ona kâfiyim..."¹⁵ mealindeki ayet-i kerimeyi inzal buyurdu.

c) Atebe (Utbe) b. Rebia da Kur'an-ı Kerim'i işittiği zaman: Ey Kureyş ahalisi! Pekalâ bilirsiniz ki ben öğrenmedik, okunmadık ve söylenmedik bir şey bırakmamışım. Allah'a andolsun ki ben çok söz işittim, fakat bunun gibisini asla duymadım. Bu ne şiir, ne sihir, ne de kehanettir" demişti. Bu hikayeyi Nadr b. El-Haris ve emsali bazı kimseler de nakletmişlerdir.

d) Ebu Zer el-Ğıfari'nin Müslüman oluşunu bildiren bir rivayetinde de Kur'an'ın üstünlüğü anlatılmaktadır. Bu rivayette Ebu Zer,

¹⁵ 74. Müddessir, 11 ذَرْنِي وَمَنْ خَلَفْتُ وَحِيدًا

kardeşi Üneys'ten bahsederken diyor ki: "Allah'a yemin ederim ki, kardeşim Üneys'ten daha kabiliyetli bir şair görmedim. Cahiliye zamanında tam on iki şair alt etmişti ki bunlardan biri de bendim. Kardeşim Mekke'ye giderek bana Hz. Peygamber hakkında haber getirmişti. O zaman kendisine 'halk onun hakkında ne diyor' diye sordum. 'Şair, hâkim, sihirbaz vs. diyorlar' dedi ve ilave etti: 'Hâlbuki ben birçok hâkimlerin sözlerini dinledim. Hz. Muhammed (sas)'inki onlara benzemiyor. Söylediklerini şiir vezinlerine koydum uymadı. Böyle olunca onlara benden başka kimsenin şiirdir demesi yakışık almaz."

Görülüyor ki Kur'an'ın bu fesahati ve belağati hususundaki haberler, vakalar sahih olup bir hayli fazla yekûn tutmaktadır. Kur'an'ın bu fesahat ve belağat nevinden icazı ve şayan-ı takdir üslubu muhakkak ki Arapların, bir tanesini bile meydana getirmeye kadir olamadıkları bir icaz çeşididir. Zira bu iki çeşit icazdan her biri onların kudretlerinin dışında olup kendi fesahat ve söz sanatlarına aykırı bir durum arz etmektedir.

Ehl-i tahkik birçok ilim adamınca, bu iki neviden her birinin bi-zatihi birer icaz çeşidi olduğuna şüphe yoktur. Fakat diğer bazı âlimlerce de bu iki nevi, yani üslubu garip ve belağat, birlikte icazı teşkil ederler. Böyle diyenlerin sözleri kulakları tırmalar ve kalplerin nefretini kazanır. Hâlbuki doğru olan fikir, daha evvel zikrettiğimiz görüştür ki bunu böyle bilmek zaruri ve kati olsa gerektir. Zaten belağat ve fesahata dair fenlerde ihtisas kesbetmiş, akıl fikir ve lisanını bu sanatın incelikleriyle kuvvetlendirmiş bir kimse için söylediğimiz bu husus gizli değildir.

Ehl-i Sünnet âlimleri, Araplar'ın Kur'an-ı Kerim karşısındaki bu aczlerinin şekli üzerinde çeşitli düşünceler ileri sürmüşlerdir. Birçokları bu aczin, Kur'an'ın mana itibariyle zenginliğindeki kuvvetten, lafızlarının rekakatten ari oluşundan, nazmının güzelliğinden, ibarelerinin kısalığından ve nihayet telifindeki ve insan kudreti haricindeki o üslup letafetinden ileri geldiğini söylemişlerdir. Haddi zatında Kur'an'ın bu icazı, ölüyü diriltmek, değneği ylıana çevirmek ve çakıl taşlarını tesbih ettirmek gibi-ancak peygamberlerin yapabileceği- insan kudretinin üstündeki harikalar kabilindendir.

Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'ye göre ise Kur'an'daki bu icazın bu mislini -Allah kudret verdiği takdirde- insan gücüne sığdırmak mümkündür. Ancak şu kadar var ki, böyle bir şey vaki olmamıştır, olamaz da... Çünkü Cenab-ı Hak insanları bundan menetmiştir. Dolayısıyla onlar da aciz kalmışlardır. Kendi cemaatinden bazıları da Eş'ari'nin bu fikrine kail olmuşlardır.

Her iki şekilde de Araplar acz içinde kalmışlardır, bu bir vakıadır, sabittir. Böylece Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin tarafını tutanlara karşı, icazın beşer kudreti altında bulunduğu halde, Kur'an'ın benzerini Araplarca yapılmasını istemekle meydan okunması, kati bir delildir. Zaten bu aciz bırakmak hususunda daha belîğ, tevbihe daha elverişlidir. O halde insan kudreti dışında olan bir şeyi kendileri gibi bir insanın yapıvermesiyle, acze düştüklerini de istidlal lazımdır. Zira böyle bir istidlal, Arapların bu aczine daha açık bir alamet ve daha kuvvetli bir delildir.

Her ne hal üzerine olunursa olunsun Araplar, Kur'an'ın bu fevkelâde icazı karşısında ona mümasil bir tek söz bile meydana getirememişler, bilakis memleketlerini terke ve Müslümanlarla mükateleye mecbur olmuşlar; hakirlik ve zelillik kadehlerini ağır ağır yudumlamışlardır. Hâlbuki onlar -kendi ellerinde olmaksızın zelil düşmek müstesna- arzularıyla buna yaklaşımlarından dolayı gururlu ve burunları havada olan kimselerdir.

Eğer aciz olmayıp da Kur'an-ı Kerim gibi bir kitap meydana getirmek, kudretleri dâhilinde bulunup bu işle meşgul olmak kolaylarına gelseydi ve bundan da yakalarını kolayca kurtaracaklarını bilseydiler, özürlerini kaldırıp hasımlarını bertaraf etmekte tereddüt etmeyeceklerdi. Mamefih bunlar, söz sanatında mahir ve marifetlerinde diğer insanlara örnek idiler. Bütün gayretini sarfederek elinden geleni yapıp Kuran'ın zuhuruna mani olmaya ve onun nurunu söndürmeye uğramayan bir tek kimse bile yoktu.

İşte böylece onlar, Kur'an'a nazire yapmak hususunda dudaklarından bir tek kelime dahi fısıldayamadılar; durmak bilmeden akan fesahat nehirlerinden bir damla bile alamadılar. Zamanın uzunluğuna, yardımcılarının ve dostlarının çokluğuna, birbirlerine yardımcı olabilmelerine rağmen mahzun ve mükedder olup hiçbir şey söyleyemediler, takatleri kesildi.

Şu hale göre Kur'an-ı Kerim'in bu şayanı hayret nazmı ve görülmemiş üslubu, onun icazının iki ayrı yönünü teşkil etmektedir

C-ÜÇÜNCÜ VECİH

Kur'an'ın üçüncü icaz veçhi de geçmiş zamanlara hadiselerle haber vermesi henüz meydana vuku bulmamış, sonradan Kur'an'ın bildirdiği tarzda zuhur eden olayları ihtiva etmiş bulunmasıdır. Nitekim "inşallah onları mescid-i harama emin kimseler olarak gireceklerdir."¹⁶ "Onlar mağlubiyetlerinden sonra pek yakında galip geleceklerdir."¹⁷ Onu diğer bütün dinlere galip kılsın diye..."¹⁸ "Allah sizin içinizden iman edip Salih amellerde bulunanlara kendilerine yeryüzünde istihlaf edeceğini vaat etmiştir."¹⁹ "Allahın yardımı ve fetih geldiği zaman..."²⁰ ayeti kerimelerinin vuku bulacağını bildirdiği hadiselerin hepsi de aynen olmuş, Rumlar mağlubiyetlerinden yedi yıl sonra İranlılar'ı yenmişler birçok insanlar kısım kısım İslamiyet'i kabul etmişlerdi. Hz. Muhammed (sav) vefat edinceye kadar Arap yarımadasında İslamiyet'in girmediği bir belde dahi kalmamıştır. Cenab-ı Hak bütün yeryüzünü müminlerinin sanki ayaklarının altına sermiş, dinlerini kuvvetlendirip yaymış, ta mağripte meşrike kadar adeta onları bu toprakların sahibi kılmıştı. Filhakika Hz. Peygamber (sav) efendimiz, bir hadis-i şeriflerinde buna işaret buyurmuşlardır: "Yeryüzü bir örtü gibi önüme yayıldı ve meşrik ve mağrip cihetleriyle ayan beyan bana gösterildi. Ümmetimin mülkü, önümde yayılan yerler kadar genişleyecektir".

Kur'an'ın muhafazası cihetine gelince; "Kur'an'ı şüphesiz ki biz indirdik ve onu muhafaza edecek olan da biziz"²¹. Ayet-i celilenin ihtiva ettiği mana onun bizzat Cenabı Hak tarafından kıyamete ka-

¹⁶ 48. Fetih, 27 اللَّهُ آمِينَ ۝

¹⁷ 30. Rûm, 3 وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّغُلِبُونَ

¹⁸ 48. Fetih, 28 لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

¹⁹ 24. Nûr, 55 وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ

²⁰ 110. Nasr, 1 إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

²¹ 15. Hicr, 9 إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

dar muhafaza edileceğini işaret etmektedir. Mamafih, bilhassa Karamita ve onun emsali bazı mülhid fırkalar Kur'an-ı Kerim'in hükümlerini tadile, manalarını tağyire uğraştılsa da muvaffak olmadılar. Hicretten zamanımıza kadar geçen yüzlerce seneden beri kötülüklerini, hilekarlık ve kuvvetlerini sarf ettikleri halde elhamdülillah ne onun nurunu söndürmeye ne de bir harfine Müslümanları şüphelendirmeye güçleri yetti.

Meallerini verdiğimiz şu ayeti kerimeler, Kur'an'ı Kerim'in istikbalinden verdiği haberlere birer misaldirler: "Pek yakında cemiyetleri perişan olacak ve arka çevirip kaçacaklardır."²² "Onlarla muharebe ederseniz Allah elinizle onları cezalandırır."²³ "O, Resulü hidayetle gönderendir."²⁴ "Size biraz ezadan başka zarar veremezler, eğer sizinle muharebe ederlerse..."²⁵

İşte bu ayetler Münafıkların ve Yahudilerin sırlarını, gizli sözlerini ve yalanlarını tevbih makamında açıklamaktadır.

"Onlar nefislerindeki açıklayarak, Allah bizi söylediğimiz şeyler sebebiyle cezalandırırsaydı ya..." derler.²⁶ "Sana açıklamadıkları şeyleri nefislerinde saklarlar."²⁷ "Hidayete erişmişlerden bol bol yalan söz söyleyenler vardır ki..."²⁸ "Hidayete ermişlerden, kelimeleri yerlerinden oynatıp tahrif eden kimseler..."²⁹ ayetlerini ve Allah'ın müminlerinin inandıkları Bedirdeki galibiyet müjdesini bildiren "Hatırlayın o zaman ki, Allah size iki taifeden birinin muhakkak sizin olduğunu vaat ediyordu da, siz kuvveti olmayanın sizin olmasını arzu ediyordunuz" ayet-i kerime de bu kabildendir. "Alay edenlere karşı

²² 54. Kamer, 45 سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّوا الدُّبُرَ

²³ 9. Tevbe, 14 قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ

²⁴ 48. Fetih, 28 هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى

²⁵ 3. Âl-i İmrân, 111 لَنْ يَضُرَّوْكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يَقَاتِلْكُمْ يُوَلُّوْكُمْ الْأُدْبَارَ ثُمَّ لَا يَضُرُّوْنَ

²⁶ 58. Mucâdele, 8 وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ

²⁷ 3. Âl-i İmrân, 154 يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ

²⁸ 5. Mâide 41 وَمِنَ الَّذِينَ جَادُوا سَاعَتَهُمُ الْكُذِبِ

²⁹ 4. Nisâ', 46 مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا يُخَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ

biz sana kâfiyiz”³⁰ ayeti de icazın en güzel örneklerinden olup bu ayet nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (sav), ashabına kendileriyle alay edenlere Allah’ın kafi olduğunu müjdelemişlerdi. Zira Kafirler, Mekke’de halkı Rasulullah (sav)’den nefret ettirmeye uğraşıyorlar ve Müslümanlara eza ediyorlardı. Neticede helak olup gittiler.

Kur’an-ı Kerim’in haber verdiği şeylerde hilaf olmadığını şu ayet açıkça göstermektedir: “ Şüphe yok ki Allah sen insanlardan muhafaza eder.”³¹ Cenabı Hak yine böylece Hz. Peygambere bir zarar ika etmek ve onu öldürmek isteyenleri helak etmiştir. Buna dair haberler son derece sahih olarak bilinmektedir.

D- DÖRDÜNCÜ VECİH

Kur’an-ı Kerim’in Ehl-i Kitap bilimlerinden ancak bir kaçının bildiği, ömrünü buna vakıf olmak için harcadığı ve Peygamber (sav)’e sual olarak irad ettikleri; eski çağlar, geçmiş ümmetler, şerâyi-i sâlife hakkında bilgiler vermesidir.

Ehl-i Kitap Hz. Resulullah’a sual sorunca, Peygamber (sav) sorulan husustaki en güzel cevabı söylüyor, beyan ediyordu. Onlardan bu mevzuaya vakıf olanlar da Resulullah (sav)’in sözünün tamamıyla doğruluğunu itiraf ediyorlardı. Çünkü onlar Resulullah (sav)’in ümmî olduğunu, hiçbir şekilde kimseden ders almadığını, bu durumun talim ve teallüm ile alakası olmadığını kabul ediyorlardı.

Ehl-i Kitap soru sorunca ekseriya Kur’an-ı Kerim nazil olur, onlara sordukları mevzuaya dair haber verirdi. Mesela geçmiş peygamber ve kavimleri, Musa ve Hızır, Yusuf ve kardeşleri, Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn, Lokman ve oğlu ve bunun benzeri peygamber kıssaları hilkatin nasıl başladığı, Tevrat, Zebur ve İncil’de geçenler, Musa ve İbrahim’in sahifelerindeki kendilerince malum olan hususların hiçbirinde, Ehl-i Kitap, Hz. Peygamber’in beyanatını tekzip edememişlerdir. Buna karşılık Hz. Peygamber’in beyanlarına inkiyad etmişler, aralarında iman edip ilahî dine teslim olanlar olduğu gibi, inat ve

³⁰ 15. Hicr, 95 إِنْ كَفَيْتَكَ الْمُسْتَفْهِرِينَ

³¹ 5. Mâide, 67 وَاللَّهُ يَفْصِلُكَ مِنَ النَّاسِ

hasetleri dolayısıyla birçokları imandan mahrum kalıp küfre sapmışlardır.

Bununla beraber onlar bu suallerini, Resulullah (sav)'i müşkil durumda bırakmak, ona eza ve cefa vermek için, şiddetli düşmanlıklarının bir tezahürü olarak soruyorlardı. Sualler içinde bir kısmı yukarıda zikredildiği vechile eski peygamberlerin kıssaları siyer ve haberleri, ilimlerinin sırları, ruh, Zülkarneyn, Ashabı Kehf, Hz. İsa, recm ve hükmü, İsrail'in (Yakup (as)) nefesine haram kıldığı şeyler, kendilerine haram kılınan hayvanlar ve azgınlıkları dolayısıyla mahrum edildikleri iyi şeyler (tayyibat) ve "bu onların Tevrat ve İncil'deki sıfatlarıdır"³² ayeti gibi mevzular vardı. Sordukları soruların hepsine cevap almışlar, hiçbirisi Hz. Peygamber'in beyanatına itiraz edememiş, sözünün sıhhatini tasdik ve tasrih ettikten sonra yine de büyük bir kısmı ona karşı inat ve hasetlerini itiraf etmişlerdi. İbni Sûriya, İbni Ahtab ve diğer Yahudiler buna misal olarak verilebilir. Bundan maada Kur'an-ı Kerim'e itiraz etmeye, Hz. Peygamber'in sözlerini inkar etmeye cüret edenleri yine Kur'an-ı Kerim: "Deki Tevrat'ı getirin ve okuyun eğer doğru insanlarsanız"³³ ayeti ile onları ayıplamış ve Tevrat'ı getirmeye, içindekileri okumaya, iddialarını delil ile te'yid etmeye davet etmiş bu arada inkarlarının açıklayanlar ve kitaplarına karşı işledikleri suçta devam edenler çıkmıştır.

Ehl-i Kitap'tan hiçbirisi Resulullah'ın, kendi kitaplarında ketmettikleri ahkâmı açıklaması karşısında "bu böyle değildir" diyememişlerdir. Keza "Ey Ehl-i Kitap! Sizin kitabınızdan gizlediğiniz şeyleri beyan eden ve çok affedici olan Resulümüz size gelmiştir"³⁴ ayeti de buna delalet etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, yukarıda zikri geçen icaz vecihleri gayet açık ve münazaasız bir husustur. Bu dört ana vecihten başka Yahudilere hitap eden, "de ki eğer ahiret yurdu sizin için daha iyiye ölümü

³² 48. Fetih, 29 ذَٰلِكَ مَقْلُوبُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَقْلُوبُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ

³³ 3. Âl-i İmrân, 93 قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

³⁴ 5. Mâide, 15 يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ

tercih ve temenni edin, eğer sözünüzde sadık insanlarsanız ...”³⁵ ayetinde olduğu gibi muhatapları hükümlerinde aciz bırakması ve onların bunu katiyen yerine getiremeyeceklerini ifade etmesi de icaz vecihlerinden addolunmaktadır. Ebu İshak ez-Zeccâc’a göre bu ayet nübüvvetin sıhhatine delalet eden en büyük bir hüccettir. Çünkü Cenab-ı Hak bu ayette onların ebediyen ölüm temenni etmeyeceklerini bildirerek “ölümü temenni ediniz” demiş ve onların hiç birisi buna kadir olamamış, ölümü temenni edememiştir.

Hiz. Peygamber de: “Nefsim kudreti elimde olan Allaha yemin ederim ki, onlardan herhangi biri ölümü temenni etmiş olsa idi, olduğu yerde ölecekti”³⁶ demiştir.

‘ Allah onlara ölümü temenni ettirmemek ve onları ölümden korkutmakla Resulünün doğruluğunu ve ona vahyolunan şeylerini sıhhatini göstermiştir.

Zira karşı taraf muktedir olsalardı ellerinden gelen her şeyi yapacaklardı. Fakat Allah dilediğini yapar...

İşte böylece Rasulullah’ın mucizesi meydana çıktı. Ebu Muhammed el-Asilî de “Onların en acayip halleri, Allah’ın bu emrinden sonra ne fert ne de cemaat olarak ölümü temenni edememiş olmalarıdır. Bu durum günümüzde de aynı hali muhafaza etmektedir. Onları dikkat ile inceleyen herkes ölümü temenni edemediklerine şahit olacaktır” diyor. Kezalik mübahale ayeti de bu cümledendir. Şöyle ki: Necrandan bir papazlar heyeti geldi Rasulullah ile görüşmelerinden sonra İslam’ı kabul etmekten imtina ettiler. İşte o zaman Cenab-ı Hak “bu hususta sizinle kim münazaa ederse...”³⁷ ayetini inzal etti. Bu ayette yalancıların Allah’ın lanetine uğraması için tazarru olunması emrolunuyordu. O zaman papazlar kabul etmeyip cizyeye razı olup savuşup gittiler. Biraz uzaklaşınca reisleri onlara “bir peygamberin lanetine uğrayan kavim mahvolur, onlardan ne küçük ne de büyük hiçbir kimse kalmaz” dedi.

³⁵ 2. Bakara, 94 قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ

³⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, thk.: Abdurrezzak el-Mehdî, Dâru’n-Neşr, Beyrut trz, IV/532. (SK)

³⁷ 3. Âl-i İmrân, 61 فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ

Kezalik, "Eğer kulumuza (Muhammed) indirdiğimiz Kur'an'dan şüphe ediyorsanız bütün yardımcılarınızı çağırarak onun bir benzerini vücuda getiriniz eğer sadıklarsanız. Bunu yapamazsanız ki asla yapamayacaksınız..."³⁸ ayeti de bu cümledendir. Cenab-ı Hak onlara asla Kur'an'ın benzerini meydana koyamayacaklarını haber vermiştir. Bu ayet gaypten haber vermekte ve biraz önce geçen ayetten daha başka bir taciz ifade etmektedir.

Faail: Kur'an-ı Kerim'in, dinleyicilerin kalbine huşu ilka etmesi, okunduğunda ilahi heybet ve kuvvetinin kalpleri istila etmesi, inanmayanları dinlemekten kaçmaları ve nefretlerini artışı ve çabucak bitmesini istemeleri de tali vecihlerden sayılmaktadır. Rasulullah (sav): "Kuran'a tahammül etmek güçtür. O, inanmayanları müşkil durumda bırakır. O Allah'ın hükmüdür" demiştir. Fakat inananların kalbine Kur'an'ın haşmet ve heybeti, haşyet ve inzicabı daim artar. Mü'min, kitabına olan sevgisinden dolayı, huzur ve inşirah bulur. Nitekim Cenab-ı Hak, Allah'tan korkanların Kur'an-ı Kerim karşısında tazim ve hürmetten dolayı titrediklerini³⁹ ve Kur'an-ı Kerim bir dağ başına indirilseydi dağın Allah korkusundan parça parça olacağını⁴⁰ ifade etmektedir.

Bu hususiyetler Kur'an-ı Kerim'e hasır. Onun mana ve tefsirini bilmeyenler bile kıraati ile mütehassis ve mütelezviz olurlar. Nitekim bir Hristiyan, bir Kur'an-ı Kerim okuyucusuna tesadüf edince durdu, dinledi ve ağlamaya başladı. Niçin ağladığı sorulunca Kur'an-ı Kerim'in nazımının güzelliği ve kendisine hasıl olan hüzünden dolayı ağladığını ifade etti.

Kur'an-ı Kerim'in hüsnü tesiri İslam'ın yayılmasından önce de sonra da birçok kimselerde görülmüş, bunlardan bir kısmı iman ettikleri halde diğerleri inat ve temerrütlerinden vazgeçmemişlerdir.

Buharî ve Müslim, Cübeyr b. Mut'im'in "bir akşam vakti Rasulullah (sav)'ın Tûr suresini okuduğunu duydum. Suredeki 'Onlar bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar yoksa yaratıcı olanlar kendileri

³⁸ 2. Bakara, 23-24 فَأَتُوا بِسُورَةٍ وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ

³⁹ 39. Zümer, 23 تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ

⁴⁰ 59. Haşr, 21 لَوْ أَنزَلْنَاهُ هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ

mi⁴¹ ayetini okuyup daha sonraki ayetlerdeki (el-Müsaytırûn)'a kadar gelince işte o zaman kalbim İslam sevgisiyle doldu uçacak gibi oldum" dediğini rivayet etmişlerdir. Bir başka rivayette de Cübeyr "bu an kalbimde İslam'ın ulviyet ve vakarını duyduğum andı" demiştir.

Utbe b. Rebia, Kur'an dinlememek üzere kavmiyle anlaşmıştı. Bir gün onlardan habersizce Rasulullah'a geldi, Kur'an-ı Kerim hakkında konuştular. Rasulullah ona Fussilet suresinin başındaki ayetlerden bir kısmını okudu. Utbe, dayanamayıp Peygamber Efendimizin ağzını eliyle kapayıp, ona bir daha okumaması için yemin ettirmek istedi.

Bir diğer rivayette Utbe ellerini arkaya dayayarak yaslandı. Rasulullah Kur'an-ı Kerim okumaya devam ve secde ayetinde secde etti. O zaman Utbe doğruldu. Ne yapacağını bilmez durumdaydı. Daha sonra evine döndü. Uzun müddet dışarı çıkmadı. Yakınları Utbe'yi ziyarete geldiler. O zaman onlara " Muhammed bana öyle bir kelam okudu ki yemin ederim kulaklarım öyle sözü duymadı. Öylesine şaşırdım ki hiçbir şey söylemeye muktedir olamadım" dedi.

Keza Kur'an-ı Kerim'e muaraza eden birçok kimselerin kalbine de bu korku ve heybet sirayet etmiş neticede davalarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır.

İbn-i Mukaffa, Kur'an-ı Kerim'e muaraza edip onun benzerini meydan getirmek için çalışmaya koyulmuştu. Bir gün "Ey arz! Suyunu yut, Ey gök! Sen de tut denildi"⁴² ayetini okuyan bir çocuğa tesadüf etti, dinledi ve "yemin ederim ki, muarazası kabil olmayan bir kelimedir, beşer sözü değildir" dedi. Hâlbuki İbn-i Mukaffa kendi devrinin fasih ve ediplerinin en büyüğü sayılırdı.

Yahya b. Hakem el-Gazzâl da kendi zamanında Endülüs'ün en belîğ şahsiyeti idi. O da böyle bir şeye teşebbüs etti. İhlâs suresine bakarak ona benzer bir sure meydana koymak istedi. Daha sonra kendisini Kur'an-ı Kerim'in haşyet ve heybeti kaplamış ve derhal tevbe teslimiyete koşmuştur. Bunu bizzat kendisi ifade ediyor.

⁴¹ 52. Tûr, 35 أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ

⁴² 11. Hûd, 44 وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي

Fasıl: Kur'an-ı Kerim'in Cenab-ı Hakk'ın muhafaza ve tekeffülü ile dünya durdukça baki olması onun icazından sayılmaktadır. Nitekim Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de "Kur'an-ı Kerim'i biz indirdik onu koruyacak da yine biziz"⁴³ ve "Ona ne önünden ne arkasından hiçbir batıl ulaşamaz"⁴⁴ buyurmuştur.

Geçmiş peygamberlerin mucizeleri zamanlarına münhasır olup bize ancak haberleri geldiği halde Rasulullah (sav)'ın mucizesi olan Kur'an-ı Kerim'in nüzulünden bu yana 535 yıl geçtiği halde (Müellif Kadı İyaz kendi yaşadığı tarihi ifade ediyor) muarazası imkânsız bir mucize ve hüccet-i kahire olmak vasfını muhafaza etmektedir. Hâlbuki dikkat olunursa geçen asırlar zarfında birçok edipler fasih ve belîğ, hatta lisanın bütün şubelerinde salahiyet sahibi olan kimseler yetiştirmiştir. Bunların birçokları dinden uzak ve mütecaviz insanlardır. Buna rağmen bunlardan hiçbiri Kur'an-ı Kerim'in benzerini meydana getirememiş, hatta onun karşısında, muaraza birkaç kelimeyi bile telif edememişlerdir. Yaptıkları tek şey yalnız aciz olduklarını itiraf ve tasarladıkları şeylerden geri dönmek olmuştur.

Bir kısım imam ve mukallitler de Kur'an-ı Kerim'in icazı hususunda muhtelif vecihleri dermeyen etmişlerdir. Şöyle ki: Kur'an-ı Kerim'i okuyan kimse ondan katiyen usanmaz. Keza Kur'an-ı Kerim dinleyenlerin kulağını tırmalayıp rahatsız etmez. Filhakika onu tevazu içinde tekrar tekrar okumak insana lezzet ve muhabbet verir. Onun kıraati daima okuyanın inşirah huzuruna bir vesiledir.

Kur'an-ı Kerim'den başka belağatta en yüksek seviyeye sahip olan bir eser bile birkaç defa okununca, biraz tekrar edilince insanı usandırır. Hâlbuki Kitab-ı Kerim'imiz yalnızken okuyana ilahi bir lezzet verdiği gibi ızdıraplı ve kederli anlarında okuyana da sanki bir arkadaş olur, onu teselli eder. Bir bakışa eserde -velev ki bestelendirilmiş ve müziklendirilmiş olsa bile- bu vasıflar mevcut değildir.

Bundan dolayıdır ki Rasulullah (sav) Kur'an-ı Kerim'i şöyle tavsif etmiştir: "O düşmanların ret ve inkârı karşısında değerinden hiçbir

⁴³ 15. Hicr, 9 إِنْ نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

⁴⁴ 41. Fussilet, 42 لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ

şey kaybetmeyecek, ibret ve misalleri son bulmayacak, harikulade-liği kaybolmayacak bir kitaptır. O hakkı batıldan ayıran kesin bir sözdür. Âlimler ona doymaz ona tabi olan sapmaz. Herkesin lisanında mümtaz olan odur. O öyle bir kitaptır ki cinler bile onu duydukları zaman ‘Biz doğruluğa ileten bir Kur’an dinledik’⁴⁵ demekten kendilerini alamamışlardır.” Kezalik Kur’an-ı Kerim’in ihtiva ettiği ilim ve maarifi ne Araplar ve ne de Hz. Peygamber nübüvvetinden önce bilmiyorlardı. Bu ulum ve maarif hangi milletten olursa olsun hiçbir âlimin veya kitapçıların ihata edemeyeceği hususlardır.

Kur’an-ı Kerim’de şeraî ilmi, aklî istidlâl yolları, muhtelif fırkaların kuvvetli delillerle reddi, kolay anlaşılan vâzih hüccetler, veciz ifâde ve maksatlar mevcut olduğu içindir ki, lisan ve ilimlerde mahir olanlar ona muaraza edebilmek için karşısına bir takım delillerle çıkmak istediler ama hiçbiri buna muktedir olamadı. İşte “Semaları ve arzı yaratan Allah, onların mislini yaratmaya kadir değil midir?”⁴⁶, “De ki: Onları ilk defa var eden tekrar diriltir”⁴⁷ ve “Eğer yer ve gökte Cenab-ı Haktan başka ilahlar olsa idi bütün hepsinin nizamı bozulurdu”⁴⁸ ayetlerinde olduğu gibi Kur’an-ı Kerim en açık ve parlak delilleri, siyer, geçmiş ümmetler ve haberleri, mev’izalar, hikmetler, âhirete dair beyanlar, güzel ahlak ve adaba müteallik birçok hususları ihtiva etmektedir. Cenabı Hak “Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık”⁴⁹, “Bu Kur’an’da insanlara her türlü meseleyi irad ettik”⁵⁰ ve “Sana Kitabı her şeyi beyan etmesi için indirdik”⁵¹ ayetleri ile bu hakikatleri ifade etmektedir.

Hiz. Peygamber (sav) Kur’an-ı Kerim’i “Cenabı Hak bu Kur’an’ı emir ve nehyedici, devam edegelen bu sünnetini (kanunu) açıklayıcı

⁴⁵ 72. Cin, 1-2 إِنْ سَمِعْتُمْ قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ ۖ فَآتُوا بِمِثْلِهِ مَعْرُوفًا

⁴⁶ 36. Yasin, 81 أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِنْهُمْ ۚ قُلْ بَلَىٰ ۚ وَهُوَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ يَخْتَارُ

⁴⁷ 36. Yasin, 79 قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ وَهُوَ بِخَلْقِ كُلِّ شَيْءٍ خَبِيرٌ

⁴⁸ 21. Enbiya, 22 لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ أَتَسْمَعُونَ

⁴⁹ 6. En’âm, 38 مَا قَرَأْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ

⁵⁰ 30. Rûm, 58 وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ

⁵¹ 16. Nahl, 89 وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ

ve insanlara irad olunmuş bir mesel olarak inzal etti. Onda sizin haberiniz olduğu gibi sizden öncekilerin ve sonrakilerin haberleri mevcuttur. O, aranızda hükmeden, Kafirlerin ret ve inkârı kendisine zarar vermeyen, harikuladeliği son bulmayacak olan bir hakikattir, hezl değildir. Ona inanan doğruluğa yönelir onunla hükmeden adaletle hükmetmiş olur. Ona hasım olan perişan, onun ölçülerine uyan istikamet ve adalete ulaşır. Onunla amil olan mecur, ona temessük eden doğru yola bağlanmış olur. Ondan başka rehber edinenen Cenab-ı Hak katiyen razı olmaz. Ve ondan başkasıyla hükmeden Allah helak eder. O zikri hakim, nur-i mübîn, sırat-ı müstakîm, hablullah-ı metin ve faideli bir şifadır. O kendisine bağlananları gûnahtan korur, tabi olanlara vesile-i necat olur. Kendisinde hiçbir surette eksiklik yoktur. Onun akıllara hayret veren halleri son bulmayacak, inanmayanlar ona zarar veremeyeceklerdir” şeklinde tavsif etmişlerdir.

İbn-i Mesud’dan da aynı manada bir hadis “Onda geçmiş ve gelecek olanların haberi hususunda katiyen tehalûf ve ihtilaf yoktur” ziyadesi ile rivayet olunmuştur.

Bir hadisi küdsîde Cenabı Hak “Sana kör gözleri, sağır kulakları, paslı yürekleri iyileştirecek yeni bir Tevrat indiriyorum. Onda açık hikmetler, ilim kaynakları ve kalplerin baharı vardır”⁵² buyurmuştur. Ka’b’dan bir rivayette “Kur’an’a sarılınız, çünkü o akılların kavrayamayacağı şeyleri bize bildirir, hikmetleri gösterir” buyrulmuştur. Keza “Bu Kur’an İsrailoğulları’na ihtilaf ettikleri birçok şeyi haber verir”⁵³, “Bu Kur’an insanlara beyan ve hidayettir”⁵⁴ ayetlerinin delalet ettiği gibi Cenab-ı Hak geçmiş kitaplarda olan birçok haberleri kat kat fazlasıyla ve en veciz ifadelerle Kur’an-ı Kerim’inde toplamıştır.

Bir tali icaz vechi olarak Kur’an-ı Kerim’de delil ve medlulun mevcudiyetini söyleyebiliriz. Kur’an-ı Kerim’in nazmı ve belağat vas-

⁵² Dârimî, *Sünen*, Beyrut 1407, II/525. (SK)

⁵³ 16. Neml, 76 إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

⁵⁴ 3. Âl-i İmrân, 138 هَذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

fi bununla beraber emri ve nehyi, vaad, vâidi ve okuyanın yalnız bir surede delil ve teklifi anlamaya kadir olması bu cümledendir.

Keza o, nesir olmadığı gibi Arapların alıştıkları tarzda bir manzum da değildir. Onun nazmı kendisine hastır. Nazmın nesirden daha tesirli, kalplere daha dokunaklı, insanların ona daha meyilli olduğu bilinen bir gerçektir. Kur'an-ı Kerim'in bu hususiyeti de icazı beyanında addolunmaktadır.

Cenabı Hakk'ın hıfz edenlere kolaylık vermesi; "Şüphesiz bir Kur'an'ı zıkr için kolaylaştırdık"⁵⁵ buyurması da bir icaz vecihi sayılmaktadır. Çünkü eski ümmetlerden kendi kitaplarını hıfz edenler çıkmadığı halde küçük bir Müslüman çocuğu bile birkaç ay zarfında Kur'an-ı Kerim'i hıfza kadir olmaktadır.

Kezalik Kur'an-ı Kerim'in eczaı arasındaki müşabehet envayının hüsn-ü itilafı, aksamının bir birine uygunluğu ve bir kıssadan diğerine geçiş, taşıdığı manalar muhtelif olmasına rağmen bir baktan diğerine intikal, tek bir suresinin bile emir, nehy, haber ve istihbar, vaad ve vâid, nübüvvetin isbatı, tevhîd-i ilahî, terğîb ve terhîb gibi birçok hususları kusursuz bir şekilde ihtiva etmesi de bu tali vecihlerden sayılmaktadır. Çünkü en fasih ve en belîğ bir beşer sözü böyle çeşitli hususları ifade ettiği zaman mutlaka kuvveti zayıflar ifade-deki sağlamlık kaybolur, akıcılık azalır, lafızlar değerini kaybeder.

Şimdi Sad suresinin evvelindeki ayetleri düşününüz. Bu surede Kafirlerin durumları, hileleri bahsedilmiş ve daha sonra nazarı dikkatleri geçmiş ümmetlere celbedilmiş, Rasulullah'ı ve tekzipleri ve ona Kur'an-ı Kerimden teaccüpleri küfür üzerine inat için toplanan kendi içtimalarının durumu, sözlerindeki haset mevzuu bahsedildikten sonra kendilerinin hor ve hakir, dünyada ve ahirette rezil ve rüsva olacakları vâidi ve ümem-i salifenin peygamberlerini tekziplerini ve Cenabı Hakk'ın kahr-u helak etmesi, aynı zamanda Kureyşin de bu akibete uğrayacağına işaret olunmuş. Rasulullah'ın onların ezalarına sabretmesi gerektiği ifade edildikten sonra daha önce maruz kaldığı eza ve cefadan dolayı teselli edilmiş ve müteakiben Davud ve diğer peygamberlerin kıssalarına intikal edilmiştir. Bu ifade-

⁵⁵ 54. Kamer, 17 وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ

lerin hepsi en veciz kelam, en güzel nazım için de cereyan etmektedir. Yine birkaç kelime ile ifade edilen geniş manalı cümlelerin mevcudiyeti de Kur'an-ı Kerim'in icazından addolunmaktadır.

Burada bizim ifademiz bu kadar. Mamafih İcaz-ı Kur'an bahsinde imamlar birçok belağat vecihleri dermeyan etmişlerdir ki, bunları İcaz-ı Kur'an bahsinde daha çok belağat fenninin tafsilatından sayılmalıdır. Kezalik, arz ettiğimiz birçok hususlar da İcâz-ı Kur'an değil de havas ve fezâil-i Kur'an'dan addolunmalıdır. Gerçek icaz vecihleri yukarıda arz ettiğimiz dört ana vecihtir ve icaz konusunda yalnız bunlara istinat olunmalıdır. Sonradan zikrettiğimiz hususlar Kur'an'a ait hususiyetler ve onun kaybolmayacak harikulade vasıflardır.